

КОРОХОД ЯСМІНА ДЖАНІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри соціології та психології, кандидат політичних наук*

ПРОБЛЕМАТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУ «ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ» У ПСИХОЛОГІЇ

Прийняття рішення – це акт формування послідовності дій, що ведуть до досягнення мети на основі перетворення вихідної інформації в ситуації невизначеності [8].

Рішення – це обов'язковий предмет інтеграції та предмет вибору, серед великої кількості альтернатив обирається лише одна, та, що сприятиме організму чи машині досягти найбільшої ефективності.

Аналізуючи наукові обговорення даної проблематики, було з'ясовано, що, здебільшого, розуміння рішення обмежується таким – початковий процес якоїсь діяльності. Але рішення не є початком, це – результат тривалої та кропіткої роботи. Так виникає необхідність залучити до сфери уваги стадію «передрішення», яка його формує і визначає його спрямованість. Прийняття рішення неможливо без цієї стадії, оскільки у її межах визначається, які обставини будуть враховані при прийнятті рішення, серед яких альтернатив необхідно обрати найбільш адекватну діяльність організму чи машини. Отже, «прийняття рішення» – це кінцевий акт одного процесу і початок іншого.

Необхідно звернути увагу на те, що не можна приймати рішення взагалі, рішення, не включене в якусь діяльність, не спрямоване на якийсь позитивний результат. Тобто, говорячи про прийняття рішення у розумінні вчених психологів (фізіологічному і психологічному), неможливо обійтися без мотивації, яка повинна бути задоволена.

Мотивація є обов'язковим фактором, що визначає і встановлює тип рішення, його загальні обриси. Мотивація починає процес вибору з пам'яті, вибору з минулого досвіду всього того, що було в житті даного організму пов'язане із задоволенням цього пориву. Який конкретний шлях буде обраний, це вирішує обстановка.

Таким чином, вилучення мотивацією певного життєвого досвіду (з корекцією зовнішньої обстановки) і призводить до прийняття саме цього, а не іншого рішення, тобто саме прийняття рішення, опосередковано дуже складним процесом «примірки» життєвого досвіду до даної ситуації. Отже, якщо розглядати прийняття рішення як процес, ізольований від мотивації, пам'яті і зовнішніх впливів, не можна розкрити його закономірностей.

Швидкість прийняття рішення індивіда залежить від особистих мотивів, установок, поставлених задач і умов. Цікаві в цьому випадку для прикладу повчання з інструкції для німецьких льотчиків-винищувачів, які вирушають на Східний фронт. Сенс їх такий: «в одиночному баражуванні, зустрівши російський винищувач-одиночку, атакуйте негайно. Врахуйте: в бою він вам не поступиться, але буде довго роздумувати,

чи вступати в бій. Ви маєте можливість напевно збити його, перш ніж російський пілот прийме рішення» [9].

Прийняття рішень як процес займає центральне місце в структурі діяльності, він включений практично в усі її основні «складові», представлений на всіх етапах розгортання діяльності. Цей процес характеризується вираженою системністю організації, виступає, по суті, як загальносистемний процес психічної регуляції діяльності. Як показали дослідження цього процесу в структурі діяльності, прийняття рішень розглядається як інтегральний психічний процес [2; 3; 4].

По-перше, об'єктивним критерієм для виділення цього процесу в структурі діяльності і одночасно його системоутворюючим фактором виступає його відповідність однієї з основних функцій по організації діяльності – функції забезпечення підготовки, вироблення і прийняття рішення в умовах невизначеності. І дана функція, і процес, який розгортається на її основі, являються об'єктивно необхідними для діяльності, оскільки без них діяльність не здійснюється.

По-друге, процес прийняття рішень має виражений комплексний характер, оскільки реалізується на основі практично всіх традиційних психічних процесів, які аналітично виділяються, але не зводяться до їх однопорядкової суми, він не адитивний.

По-третє, за своїм спрямуванням даний процес не є «чисто» пізнавальним, когнітивним, а є регулятивним, оскільки безпосередньо орієнтований на породження, організацію та стабілізацію діяльності.

По-четверте, в процесі прийняття рішень найбільш повно проявляється феномен «потроєння якостей» – він спочатку потрібний, це – і процес, і дія, і психічний стан одночасно. Залежно від умов діяльності, мотивації та ін. він по різному розгортається, і виступає переважно то як процес, то як дія, то як стан, а в деяких випадках – і як спеціальна діяльність з вироблення рішення.

Ухваленню рішень притаманний і досить інваріантний компонентний склад показників. При цьому його основними компонентами є: інформаційна основа, критерії, правила, способи підготовки і прийняття рішення (тактики), а також тісно пов'язані з ними альтернативи, гіпотези, результати, уявлення про власні обмеження та ін. [5]. Практично всі дослідження процесу прийняття рішень в психології, та й в інших дисциплінах, базуються на зазначених компонентах.

У процесі прийняття рішень беруть участь практично всі основні компоненти («утворюючі») діяльності, але в специфічному аспекті – в аспекті їх сприяння виробленню рішення [1]. Психологічна система діяльності і складові її структурні блоки виступають як функціональна основа для формування компонентного складу прийняття рішень; кожен з цих блоків адекватно і повно, природним чином співвідноситься з певним компонентом прийняття рішення.

Одним з отриманих результатів є висновок, згідно з яким компоненти прийняття рішень формуються на базі основних «утворюючих» діяльності за рахунок надання останнім властивості оперативності по відношенню до умов невизначеності шляхом включення в них нових,

ненормативних засобів, відповідних змісту процесів прийняття рішень в діяльності [7].

Викладене вище дозволяє припустити, що і змістовно, і структурно система діяльності є підсилювачем процесу прийняття рішення: при збільшенні ступеня невизначеності система діяльності стає підсилювачем аналізу змісту і структури параметрів прийняття рішень, чим і визначається схожість будови процесу прийняття рішення і діяльності. Ступінь посилення дії може бути для різних умов істотно різним. У гранично повному разі прийняття рішення виступає, по суті, як діяльність з вироблення рішення; в нерозгорнутому вигляді прийняття рішення виступає вже як власне процес, а в крайніх випадках – як практично симульований акт, іноді не усвідомлюється. Таке трактування знімає помилкове протиставлення розуміння певного явища, що зустрічається іноді, де прийняття рішення розглядається або як діяльність, або як процес. Ухвалення рішення може бути досить адекватно зрозумілим і описаним і як діяльність, і як процес одночасно, тобто на основі принципу додатковості. Однією з закономірностей діяльнісного підходу якраз і є зниження ступеня поліфункціональності діяльності в прийнятті рішення. Формуючись спочатку як діяльність, прийняття рішення поступово набуває рис психічного процесу і як таке функціонує. При ускладненні умов діяльності можливий і, більш того, доцільний зворотний перехід.

До теперішнього часу системні дослідження прийняття рішення як психічного процесу можна вважати завершеними [3]. Ухвалення рішення як інтегральний психічний процес (загальносистемний процес регуляції діяльності) досить розроблений, сформовані домінуючі уявлення про компонентний склад процесу прийняття рішення (останній підхід взагалі є традиційним для вивчення процесу прийняття рішення).

Необхідно врахувати дві основні обставини. По-перше, як показав аналіз уявлень про структуру діяльності, ця структура досить адекватно і повно може бути описана як функціональне об'єднання деяких основних «складових», «функціональних блоків»: цілей, мотивів, інформаційної основи, прийняття рішення, програми діяльності, індивідуальних якостей, контролю, корекції та ін. По-друге, при розгляді блоку прийняття рішення, як однієї з цих складових, виділяється певний інваріантний склад його компонентів: інформаційна основа, критерії, правила, способи підготовки прийняття рішення та ін.

Однак слід враховувати і ту очевидну обставину, що окремі компоненти прийняття рішення природним чином співвідносяться з окремими функціональними блоками системи діяльності. Фактично будь-який компонент прийняття рішень виступає певною межею, специфічним аспектом того чи іншого функціонального блоку системи діяльності. Так, критерії прийняття рішення безпосередньо формуються на основі мотиваційного блоку діяльності; інформаційна основа прийняття рішення є фактично конкретизація інформаційного забезпечення діяльності в ситуації вибору, правила прийняття рішення формуються на основі уявлень про програму діяльності і виступають її невід'ємною частиною, способи підготовки і безпосередньо прийняття рішення

входять до складу виконавчої частини діяльності. Іншими словами, в ухваленні рішення беруть участь практично всі основні утворюючі діяльності, але в специфічному аспекті – в аспекті їх сприяння виробленню рішення. Психологічна система діяльності і складові її структурні блоки виступають як функціональна основа для формування компонентного складу прийняття рішення.

Для забезпечення цілісності прийняття рішення формується також сукупність зв'язків між компонентами. Безліч зв'язків в системі діяльності, які виступають в якості її психологічної архітектури, є і основою забезпечення цілісності прийняття рішення. Ці зв'язки утворюють структурну основу, на якій здійснюється інтеграція компонентів в ухваленні рішення. Формування основних утворюючих діяльності супроводжується встановленням закономірних зв'язків між ними. При виникненні умов невизначеності ці утворюючі трансформуються в компоненти прийняття рішення. Основним механізмом формування компонентів прийняття рішення в ході освоєння діяльності є надання оперативності властивостям, які створюють діяльність.

Провідним механізмом функціонування компонентів прийняття рішення на рівні вже сформованої системи є механізм інтеграції її блоків.

Так, дослідження структури особистісних конструктів в особистісно значущих ситуаціях прийняття рішень і в ситуаціях, які не потребують негайного здійснення процесу прийняття рішень, дало наступні основні результати [2]. Рангова структура конструктів для різних типів ситуацій істотно різна і не корелює одна з одною. Причому в ситуаціях, які не потребують негайного прийняття рішення, на поведінку, найбільшою мірою, впливають інтелектуальний та емоційний фактори, а в ситуаціях прийняття рішень найбільшу вагу займають конструкти, які співвідносяться з локусом контролю і з інтелектом, тобто регулятивний і когнітивний фактори стають головними.

Отже, на підставі вищесказаного можна зробити висновок про те, що прийняття рішення – це акт формування послідовності дій, що ведуть до досягнення мети на основі перетворення вихідної інформації в ситуації невизначеності. Рішення – це обов'язковий предмет інтеграції та предмет вибору, серед великої кількості альтернатив обирається лише одна, та, що сприятиме організму чи машині досягти найбільшої ефективності. Рішення не є початковим процесом якоїсь діяльності, це – результат тонкої і великої роботи, виконаної психікою.

Список використаної літератури:

1. Акофф Р. Искусство решения проблем: Пер. с англ. – М.: Мир, 1982. – 224 с.
2. Карпов А.В. Психологический анализ трудовой деятельности: Учеб. пособие / А.В. Карпов / Яросл. гос. ун-т. – Ярославль, 1988. – 78 с.
3. Карпов А.В. Психология принятия решений в профессиональной деятельности / А.В. Карпов / Яросл. гос. ун-т. – Ярославль, 1991. – 152 с.
4. Корнилова Т.В. Психология риска и принятия решений: Учеб. пособ. для вузов / Т.В. Корнилова // М.: Аспект Пресс, 2003. – 286 с.

5. Миколайчик З. Решения проблем в управлении. Принятие решений и организация работ / Пер. з польск. Зофья Миколайчик. – Х.: Изд-во Гуманитарный центр, 2004. – 472 с.
6. Ромек В.Г. Проблема диагностики уверенности в зарубежной психологии (методом стандартизированного наблюдения) // Психологический вестник Ростовского государственного университета, Вып. 2 (Ч. 1). Изд-во РГУ, 1997. – С. 419-434.
7. Фишберн П. Теория полезности для принятия решений / П.Фишберн. – М.: Наука, 1978. – 352 с.
8. Simon H. *Administrativ Behavoir*. – N.Y.: Macmillan Co., 1947. – 259 p.

Ключові слова: рішення, процес прийняття рішення, мотивація, діяльність, структура діяльності.

Ключевые слова: решение, процесс принятия решения, мотивация, деятельность, структура деятельности.

Key words: decision, decision-making process, motivation, activity, structure of activity.

КРЮКОВА МАРИНА АНАТОЛІЇВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри соціології та психології,
кандидат психологічних наук, доцент*

КУРОВА АНАСТАСІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри соціології та психології, кандидат психологічних наук*

ОНТОГЕНЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ САМОСВІДОМОСТІ МОЛОДІ

Проблема формування правової самосвідомості молоді в сучасному українському суспільстві набуває особливої гостроти, оскільки зміни, що відбуваються сьогодні у свідомості особистості, створюють перспективи розвитку сучасного українського суспільства та його інтеграції у світовий правовий простір. Чим раніше почнеться становлення правової самосвідомості, тим повніше відбудеться усвідомлення себе як суб'єкта правових стосунків у періоди зрілості.

Правова самосвідомість як складна багаторівнева система містить не тільки усвідомлення себе як суб'єкта морального життя та правових відносин, але й власну сенсово-ціннісну підструктуру, що визначає образ світу особистості, самоставлення, відношення із державою, соціумом, найближчим оточенням, це здатність до переживання, самооцінки, рефлексії себе як вільної, моральної особистості та громадянина [3]. На думку Н.М. Османової, у структуру правової самосвідомості особистості входять когнітивна, рефлексивна, мотиваційно-ціннісна та сенсова, комунікативна та соціально-перцептивна компоненти [1]. Тобто, правова самосвідомість є глибоким, семантично наповненим ново-